

ความยุติธรรมในความคิดเห็นของหัวหน้าครัวเรือนในชนบทไทย

ศ. ดร.พิชิต พิทักษ์เทพสมบัติ¹

ปาริชาติ พงษ์ชัยศรี²

■ บทนำ

ท่านศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี (2543 : 8) ได้เขียนถึงความยุติธรรมไว้ดังต่อไปนี้

“ความยุติธรรมในสังคมเป็นรากฐานของความเจริญ สังคมใดก็ตามที่ขาดความยุติธรรมไม่อาจก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้ ไม่ว่าจะเป็นความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม หรือจิตใจ แต่กลับจะเป็นบ่อเกิดของความทุกข์ ความขัดแย้ง การเสียกำลังใจ และนำไปสู่วิกฤตด้านต่างๆ รวมทั้งวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่เรา กำลังเผชิญอยู่ ความยุติธรรมในสังคมจึงเป็นเรื่องสำคัญ แต่เท่าที่ผ่านมาสังคมไทย ยังให้ความสำคัญกับเรื่องนี้น้อยเกินไป...”

นอกจากคำกล่าวของปราชญ์ดังที่ได้นำเสนอข้างต้น ยังมีเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในปัจจุบัน กำลังเป็นคำถามที่ท้าทายเรียกร้องความยุติธรรมจากผู้ที่ได้รับผิดชอบ รัฐบาลและกระบวนการยุติธรรมซึ่งดูเหมือนจะไม่ได้ใส่ใจที่จะหาคำตอบที่น่าพอใจ ผู้วิจัยขอยกกรณีที่เคยอ้างโด่งดัง ดังต่อไปนี้

1. กรณีนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด (2009) ที่อาจสร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ แต่ก็สร้างมลพิษทั้งทางน้ำ ทางดิน และทางอากาศให้กับชุมชน และการทำเกษตรกรรมของชาวยะยองได้มากมายเช่นกัน เช่น ก๊าซไนโตรเจน ไดออกไซด์และซัลเฟอร์ไดออกไซด์ที่ถูกพ่นออกมาในปริมาณที่เข้มข้นเกินมาตรฐาน ซึ่งยังคงลอยอยู่ในอากาศและกลับมาเล่นงานชุมชนในรูปของฝนกรด น้ำเสียจากโรงงานทำให้แหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำชุมชนเสื่อมโทรม

¹ อาจารย์ประจำ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

- รัฐศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สังคมวิทยามหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- M.A. Sociology, University of Hawaii
- Ph.D. Sociology, Utah State University

² - ศิลปะศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง

- รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

2. กรณีโครงการท่อส่งก๊าซและโรงแยกก๊าซ ไทย - มาเลเซีย (2009) เป็นโครงการภายใต้กรอบการพัฒนาพื้นที่สามเหลี่ยมเศรษฐกิจไทย - มาเลเซีย - อินโดนีเซีย ที่จะนำก๊าซธรรมชาติเกือบ 100 ล้านล้าน ลูกบาศก์ฟุตจากพื้นที่ทับซ้อนระหว่างไทยและมาเลเซีย 7,250 ตารางกิโลเมตรซึ่งต่างฝ่ายต่างอ้างกรรมสิทธิ์เหนือพื้นที่ดังกล่าว โดยมีการวางท่อทางทะเลและมาขึ้นฝั่ง และเข้าโรงแยกก๊าซที่อำเภอจะนะ และท่อนั้นจะต้องผ่านพื้นที่อำเภอจะนะ อำเภอนาหม่อม อำเภอหาดใหญ่ และอำเภอสะเดา โครงการนี้รัฐบาลและ ปตท. ไปเร่งรัดทำสัญญากับมาเลเซีย มีการอนุมัติโครงการโดยที่ประชาชนในพื้นที่ยังไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับแผนการดำเนินงาน ทำให้เกิดแรงคัดค้านอย่างรุนแรงจากประชาชนอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด ประกอบกับมีการตรวจสอบจากภาครัฐ ได้แก่ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติได้ทำการศึกษาตรวจสอบและพิจารณาแล้วว่าโครงการดังกล่าวขัดหลักสิทธิมนุษยชน จึงได้เสนอให้รัฐบาลพิจารณาพบทวนใหม่ และคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนได้เสนอให้รัฐบาลพิจารณาชะลอโครงการไว้ก่อน เพื่อศึกษาพบทวนประเด็นต่างๆที่ยังไม่สมบูรณ์ แต่หลังจากนั้นรัฐบาลก็ยังตื้อดิ่งที่จะเดินหน้าโครงการนี้ต่อไป ทำให้เกิดเหตุการณ์ที่อาจเรียกได้ว่าการทำประชาพิจารณ์ที่ต้องแลกกันด้วยเลือด โดยประชาชนกว่า 1,000 คนได้เดินทางไปยื่นหนังสือถึงนายกรัฐมนตรีในการประชุมคณะรัฐมนตรี สัญจร วันที่ 20 ธันวาคม 2545 ที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เพื่อขอให้รัฐบาลยุติโครงการดังกล่าว แต่กลับถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจสลายการชุมนุมในขณะที่ชาวบ้านทำการละหมาดและรับประทานอาหาร ทำให้มีผู้บาดเจ็บหลายรายและรัฐบาลก็ไม่ได้แสดงท่าทีที่จะรับผิดชอบในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและยังกล่าวหาว่าชาวบ้านเป็นผู้เริ่มก่อเหตุจลาจลก่อน

3. กรณีโรงไฟฟ้าบ่อนอก - ทินกรุด (2009) โรงไฟฟ้าทั้งสองแห่งจะผลิตไฟฟ้าจากพลังงานถ่านหิน ซึ่งนางจินตนา แก้วขาว ประธานกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรุดพร้อมชาวบ้าน และกลุ่มรักษ์ท้องถิ่นบ่อนอกได้ลุกขึ้นมาคัดค้านการสร้าง

โรงไฟฟ้าเพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ นอกจากนี้ชาวบ้านกล่าวว่าสัญญาการสร้างโรงไฟฟ้าของบริษัทเอกชนกับ กฟผ. อาจมีความไม่ชอบมาพากล จึงได้เรียกร้องให้มีการเปิดเผยสัญญาต่อสาธารณชนแต่ก็ไม่มีเปิดเผยและบริษัทเอกชนกับ กฟผ. ได้อ้างว่าหากเปิดเผยออกไปอาจถูกคู่สัญญาฟ้องร้อง นอกจากนี้ หากไม่มีการสร้างโรงไฟฟ้าเกิดขึ้น รัฐจะต้องจ่ายค่าเสียหายแก่บริษัทเอกชนผู้สร้างโรงไฟฟ้าอีกด้วย

4. กรณีการหายตัวไปอย่างลึกลับของทนาย สมชาย นิละไพจิตร (2009) ในวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547 ซึ่งทนายสมชายมักทำคดีด้านสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะการเรียกร้องขอความเป็นธรรมในการสอบสวนผู้ต้องหา 5 คน ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ก่อการร้ายมุจาฮิดีน โดยผู้ต้องหาได้ปฏิเสธว่าไม่ได้กระทำความผิด แต่จำเป็นต้องรับสารภาพเนื่องจากถูกตำรวจขู่เบี่ยงทำทารุณกรรม จากปรากฏการณ์ที่ ความไม่ยุติธรรมอื่นๆ ที่สามารถพบเห็นเป็นประจำในสังคม และกรณีที่น่าเสนอเป็นตัวอย่างนี้ จึงเป็นความสนใจอย่างยิ่งของผู้วิจัย และเป็นเหตุโดยบังเอิญที่การทำวิจัยเรื่องความสุขได้มีการถามคำถามเรื่องความยุติธรรม จึงได้ตัดสินใจที่จะนำเสนอผลงานวิจัยนี้

วัตถุประสงค์

รายงานการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. นำเสนอระดับของความเป็นธรรมในความคิดเห็นของหัวหน้าครัวเรือนชายหรือหญิงในชนบทไทย
2. ศึกษาว่าตัวแปรหรือปัจจัยใดมีความสัมพันธ์กับความเป็นธรรม
3. ศึกษาว่าตัวแปรหรือปัจจัยใดมีความสัมพันธ์กับความเป็นธรรมมากที่สุด และรองลงมา

วรรณกรรมว่าด้วยความยุติธรรม

1. “ความยุติธรรม” หรือ “ความเป็นธรรม” คืออะไร

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติเรื่องความเสมอภาคซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นธรรมไว้ในหมวด 3 สิทธิและเสรีภาพ

ของชนชาวไทย ส่วนที่ 2 ความเสมอภาค มาตรา 30 ว่า

“บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกันชายและหญิง มีสิทธิเท่าเทียมกัน การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกาย หรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจ หรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ **จะกระทำมิได้** มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้น เพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิ และเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม”

นอกจากนี้ ยังมีในหมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ 5 แนวนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรม มาตรา 81 ว่า

“รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านกฎหมายและการยุติธรรม ดังต่อไปนี้

(1) ดูแลให้มีการปฏิบัติและบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมายอย่างถูกต้อง รวดเร็ว **เป็นธรรม** และทั่วถึง...และจัดระบบงานราชการและงานของรัฐอย่างอื่นในกระบวนการยุติธรรมให้มีประสิทธิภาพ โดยให้ประชาชนและองค์กรวิชาชีพมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม...

(2) คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลให้พ้นจากการล่วงละเมิด ทั้งโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐและโดยบุคคลอื่น และต้องอำนวย**ความยุติธรรม**แก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน...

(3) จัดให้มีกฎหมายเพื่อจัดตั้งองค์กรเพื่อการ**ปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม**ที่ดำเนินการเป็นอิสระ เพื่อปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม...”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2542 : 911) ได้ให้ความหมายของความยุติธรรมว่า ความเที่ยงธรรม ความชอบธรรม ความชอบด้วยเหตุผล

การไม่เอนเอียงเข้าข้างใดข้างหนึ่งและได้ให้ความหมายของความเป็นธรรมว่าหมายถึง ความถูกต้อง (2542 : 707)

Socrates (อ้างถึงใน สมบัติ จันทรวงศ์, 2527 : 31 – 44) กล่าวว่า ความยุติธรรมนั้นนอกจากจะหมายถึงความจริงและการชดเชยหนี้ที่ตนก่อขึ้นแล้ว ความยุติธรรมต้องเป็นสิ่งที่ดีทั้งต่อผู้ให้และผู้ที่ได้รับผลของการกระทำนั้นด้วย คนที่ยุติธรรมต้องไม่ผูกพันอยู่กับสังคมหนึ่งสังคมใดโดยเฉพาะ แต่จะต้องเป็นพลเมืองหรือประชากรของโลกทั้งโลก ความยุติธรรมไม่ใช่เป็นการช่วยมิตรและทำร้ายศัตรู คนที่ยุติธรรมจึงไม่ควรทำร้ายผู้อื่น เพราะอาจทำให้คนๆนั้นเลวลง และนอกจากนี้ยังกล่าวว่าชีวิตที่ดีมีความสุขจะต้องมีคุณธรรม 5 ประการ คือ ปัญญา (wisdom) ความกล้าหาญ (courage) การควบคุมตนเอง (temperance) ความยุติธรรม (justice) และการปฏิบัติหน้าที่ทางศาสนา (piety) (อ้างถึงใน พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, 2529 : 9)

Plato (อ้างถึงใน วิษณุ เครืองาม, 2523 : 250; ปรีดี เกษมทรัพย์, 2526 : 301; พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, 2529 : 21; ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2534 : 66, 80, 88; และ สมบัติ จันทรวงศ์และชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2549 : 12 – 17) ได้ให้คำนิยามความยุติธรรมในหนังสือเรื่องอุดมรัฐ (The Republic) ว่า ความยุติธรรมเป็นคุณธรรมด้านหนึ่งในสี่ด้านของมนุษย์ ได้แก่ ปัญญา ความกล้าหาญ ความรู้จักพอประมาณและความยุติธรรมผู้ใดมีคุณสมบัติครบทั้ง 4 อย่าง เรียกว่าเป็นคนดี แต่หากมีครบทั้ง 4 อย่าง ก็เรียกได้ว่าเป็นคนดีโดยสมบูรณ์ โดยความยุติธรรมหมายถึงการทำความดี (doing well is justice) การทำสิ่งที่ถูกต้อง (right conduct) มีธรรมหรือศีลธรรม คนที่ยุติธรรมคือผู้ที่ละเว้นจากการกระทำที่เกิดจากกิเลสตัณหา ลักษณะเด่นของความยุติธรรมคือ การรู้จักควบคุมตนเองให้มีความพอเหมาะพอควร คอยเหนี่ยวรั้งมิให้เราทำอะไรตามใจ การที่คนเราจะมีคามยุติธรรมได้ก็ต่อเมื่อคนๆนั้นรู้จักตนเองว่ามีบทบาทหน้าที่อย่างไร รู้จักอดกลั้นที่จะจำกัดการกระทำของตนให้อยู่ในขอบเขต

สมาชิกทุกคนในรัฐควรได้สิ่งที่เหมาะสมแก่ธรรมชาติของตน ทุกคนจะได้รับตามส่วนที่พึงจะได้รับตามยุติธรรมในตัวบุคคลเป็นที่มาของความยุติธรรมในรัฐ บุคคลผู้มีปัญญาเท่านั้นที่จะค้นพบความยุติธรรมได้ และ Plato ยังเห็นว่าถ้ากฎหมายอยู่ในมือของคนที่ไม่รู้จักความยุติธรรมที่แท้จริงแล้ว ก็อาจทำลายคนดีได้

Aristotle (อ้างถึงใน พงษ์กฤษณ์ มงคลสินธุ์, มปป. : 7 – 8 และ โสภณ รัตนกร, มปป. : 377 – 378) เป็นศิษย์ของ Plato ได้นำความยุติธรรมของ Socrates และ Plato มาผสมผสานกันแล้วจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ ความยุติธรรมโดยทั่วไป และความยุติธรรมโดยเฉพาะ ซึ่งยังแบ่งอีก 3 ชนิด คือ

1. ความยุติธรรมที่เกิดจากการแบ่งปันปันส่วน (distributive justice) ในทรัพย์สินเงินทอง อำนาจ เกียรติยศ ฯลฯ โดยคำนึงถึงสัดส่วนที่เหมาะสมตามความสามารถ
2. ความยุติธรรมชดเชยในส่วนที่เสียหายหรือขาดไป (corrective or remedial justice)
3. ความยุติธรรมที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนอย่างเท่าเทียมเสมอกัน (commutative justice)

นอกจากนี้ได้แบ่งความเสมอภาคออกเป็น 2 ประการ คือ ความเสมอภาคตามตัวเลข (arithmetical equity) และความเสมอภาคตามสัดส่วน (proportional equity)

Hume (อ้างถึงใน จรัญ โฆษณานันท์, 2547 : 367) ได้วิเคราะห์เรื่องความยุติธรรมในงานเขียนสองชิ้น คือ A Treatise of Human Nature และ An Enquiry Concerning the Principle of Morals โดยกล่าวว่าความยุติธรรมเป็นสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ กล่าวคือความยุติธรรมจะเกิดขึ้นในสังคมที่มีความขัดแย้ง ถ้าสังคมใดมีความเจริญทั้งทางวัตถุและทางจิตใจที่สมบูรณ์แล้ว ปัญหาเรื่องความยุติธรรมก็จะมี สำหรับภาวะที่สังคมมีความขัดแย้งจนทำให้ต้องมีการเรียกร้องความยุติธรรม คือ ความขาดแคลนปานกลาง (moderate scarcity)

ความเห็นแก่ตัวปานกลาง (moderate selfishness) และความเสมอภาค (relative equality)

Justinian Emperor จักรพรรดิในยุคโรมันเมื่อ 1,500 ปีมาแล้ว (อ้างถึงใน เดชชาติ วงศ์โกมลเชษฐ, 2524 : 95) ได้บัญญัติความยุติธรรมไว้ในประมวลกฎหมายของพระองค์เองว่า ความยุติธรรมคือเจตจำนงอันแน่วแน่ตลอดกาลที่จะให้แก่ทุกคนในส่วนที่เขาควรจะได้ (justice is a constant and perpetual disposition of the will which renders to each one what is his right.) ซึ่งประมวลกฎหมายนี้ได้รับการยกย่องว่าเป็นต้นตำรับทางนิติศาสตร์ เป็นที่ยอมรับมายาวนานจนกระทั่งต้นศตวรรษที่ 19

St. Augustine ในยุคกลาง (อ้างถึงใน ปรีดี เกษมทรัพย์, 2531 : 146 และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2533 : 399) ได้กล่าวว่า ความยุติธรรมคือการไม่ทำร้ายผู้อื่นและการให้แก่ทุกคนตามสัดส่วนที่เขาควรจะได้ และถ้าหากอาณาจักรปราศจากความยุติธรรมเสียแล้วจะเป็นอะไรได้ถ้าไม่ใช่ผู้จورใหญ่ๆ

St. Thomas Aquinas (อ้างถึงใน ปรีดี เกษมทรัพย์, 2531 : 176) กล่าวว่า ความยุติธรรมคืออุปนิสัย (habit) ที่คนๆหนึ่งจะพึงให้แก่คนอื่นๆตามส่วนที่เขาควรจะได้ ด้วยเจตจำนงอันแน่วแน่และสม่ำเสมอ

Marx (อ้างถึงใน จรัญ โฆษณานันท์, 2547 : 366) นักปรัชญาการเมืองฝ่ายสังคมนิยม ได้กล่าวว่าความยุติธรรมเป็นเสมือนนามธรรมว่างเปล่าประหนึ่งเปลือกหอยที่ซ่อนเร้นหลอกลวงความสัมพันธ์ที่กดขี่ทางชนชั้น

Colquitt et al. (2001: 425) กล่าวว่าความยุติธรรมหมายถึงความเหมาะสมความถูกต้องชอบธรรมและตรงไปตรงมา

De Vos แห่ง Amway (2540 : 67) ได้กล่าวถึงความเป็นธรรม “...หมายถึง การขจัดความสนใจในตัวเอง ความลำเอียงหรืออคติออกไปและปฏิบัติต่อผู้อื่นให้เหมือนดังที่เราต้องการได้รับการปฏิบัติ...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (อ้างถึงใน รัชฎาธิศราช, 2533 : 3) ทรงมีพระราชดำรัสว่า “กฎหมายเป็นเพียงเครื่องมือในการรักษาความยุติธรรม จึงไม่ควรจะถือว่ามีความสำคัญยิ่งไปกว่าความยุติธรรม หากควรจะต้องถือว่าความยุติธรรมมาก่อนกฎหมายและอยู่เหนือกฎหมาย” นอกจากนี้ ยังทรงมีพระบรมราโชวาทที่เกี่ยวกับความยุติธรรม ดังนี้

“...กฎหมายนั้นไม่ใช่ตัวความยุติธรรมเป็นแต่เพียงเครื่องมืออย่างหนึ่งสำหรับใช้ในการรักษาและอำนวยความยุติธรรมเท่านั้น การใช้กฎหมายจึงต้องมุ่งหมายใช้เพื่อรักษาความยุติธรรม ไม่ใช่เพื่อรักษาตัวบทของกฎหมายเอง และการรักษาความยุติธรรมในแผ่นดินก็มีได้มีวงแคบอยู่เพียงแคบขอบเขตของกฎหมาย หากต้องขยายออกไปให้ถึงศีลธรรมจรรยา ตลอดจนเหตุและผลตามเป็นจริงด้วย...” (พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้วิชาความรู้ชั้นเนติบัณฑิต สมัยที่ 33 ปีการศึกษา 2523 ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร 29 ตุลาคม 2524) (อ้างถึงใน ลิขิต ธีรเวคิน, 2548 : 8)

“...กฎหมายทั้งปวงจะอ้างความยุติธรรมและถูกต้องเที่ยงตรง หรือจะอ้างความศักดิ์สิทธิ์และประสิทธิภาพเต็มเปี่ยมอยู่ได้หรือไม่เพียงไรนั้นขึ้นอยู่กับการใช้ คือ ถ้าใช้ให้ได้ถูกวัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์ของกฎหมายนั้นๆ จริงแล้ว ก็จะต้องทรงความศักดิ์สิทธิ์และประสิทธิภาพอันสมบูรณ์ไว้ได้ แต่ถ้าหากนำไปใช้ให้ผิดวัตถุประสงค์และเจตนารมณ์ โดยการพลิกแพลงบิดพลิ้วให้ผืนผวนไปด้วยความหลงผิดด้วยอคติ หรือด้วยเจตนาอันไม่สุจริตต่างๆ กฎหมายก็เสื่อมความศักดิ์สิทธิ์และประสิทธิภาพลงทันที และกลับกลายเป็นพิษเป็นภัยแก่ประชาชนอย่างใหญ่หลวง...” (พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้ตามหลักสูตรของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร 19 กรกฎาคม 2520) (อ้างถึงใน ลิขิต ธีรเวคิน, 2548 : 8)

“...การรักษาความยุติธรรมในแผ่นดิน ไม่ควรจะถือเพียงแคบขอบเขตของกฎหมาย จำเป็นต้องขยายออกไปให้ถึงศีลธรรมจรรยา ตลอดจนเหตุและผลตามความเป็นจริงด้วย...” (พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา ณ อาคารใหม่สวนอัมพร 29 ตุลาคม 2522) (อ้างถึงใน อมร รัชกาลสัตย์, 2549 : 264)

กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ (อ้างถึงใน จรัญ โฆษณานันท์, 2547 : 396) ได้ทรงให้นิยามคำว่ายุติธรรมแปลว่า “ความประพฤติอันชอบด้วยพระราชกำหนดกฎหมายเท่านั้น ความเห็นส่วนตัวบุคคลย่อมแปรปรวนไปต่างๆ ไม่มียุติ เป็นยุติธรรมไม่ได้เลย”

อมร รัชกาลสัตย์ (2519 : 6 และ 2549 : 264, 254) กล่าวว่า ความยุติธรรมคือ ความชอบด้วยกฎหมายตามที่ศาลหรือผู้มีอำนาจวินิจฉัยตัดสินให้ยุติลงเพียงนั้น เป็นการยุติลงตามกระบวนการทางศาล และควรเข้าใจว่า “เหนือกฎหมายยังมีความยุติธรรม เหนือความยุติธรรมยังมีความเป็นธรรม” คนไทยมีลักษณะรักความเป็นธรรม มักจะไม่อดทนนิ่งดูดายเมื่อไม่ได้รับความเป็นธรรม ซึ่งเห็นได้จากการที่พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยโบราณได้ทรงแหว่นกระดิ่งหรือวางกลองไว้ให้ประชาชนมาร้องเรียนขอความเป็นธรรม

ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์ (2529 : 9) กล่าวถึงความยุติธรรมว่า

“...ไม่ใช่ลูกระเบิดปรมาณูที่ทำลายญี่ปุ่นที่เราพากันกันว่าไม่รู้จบ เพราะความไม่เป็นธรรมในสังคมต่างหากที่ทำลายล้างผลาญมากกว่าระเบิดปรมาณูสองลูกนั้นทำให้เกิดสงครามย่อยบ่อยบติดต่อกัน... อย่างนี้แล้ว ทำสงครามเพื่อหาความยุติธรรม ดีกว่ามีสันติภาพที่ห้อยอยู่บนความไม่เป็นธรรม”

สถิตย์ เล็งไธสง (2533 : 59 – 61) กล่าวว่า คำว่า ยุติธรรม มีรากมาจากคำมคธ ยุตติธมฺม และคำสันสกฤต ยุกติธรมฺ แยกได้เป็น 2 ศัพท์ คือ ยุติ หรือ ยุคติ ศัพท์หนึ่ง แปลว่า ถูกต้อง ชอบธรรม เหมาะสมกับคำ ธมฺม หรือ ธรรม อีกคำหนึ่ง แปลว่า สภาพที่ทรงไว้

สองคำรวมกันแปลว่า สภาพอันถูกต้อง ชอบธรรม สำหรับภาษาอังกฤษใช้คำว่า Justice เป็นคำนาม และใช้ Just เป็นคำวิเศษณ์ มีรากมาจากคำละติน Justus ซึ่งคำเดิมคือ Jus หรือ Jous แปลว่า ถูกต้อง ชอบธรรม ฝรั่งเศสนำมาใช้เป็น Juste และยังได้แบ่งความยุติธรรม เป็น 3 ประเภท คือ ความยุติธรรมตามธรรมชาติ ความยุติธรรมทางสังคม และความยุติธรรมตามกฎหมาย

1. ความยุติธรรมตามธรรมชาติ (natural justice) เป็นสัจธรรมที่ไม่มีใครสามารถเปลี่ยนแปลงได้ มันเป็นไปตามเหตุและปัจจัยทำอะไรก็ได้ผลอย่างนั้น เช่น คนตระหนี่ ย่อมยากจน คนชอบให้ทานย่อมมี โภคทรัพย์มาก คนชอบศึกษาได้ถ่มยอมเป็นผู้มีปัญญา เป็นต้น

2. ความยุติธรรมทางสังคม (social justice) เป็นความยุติธรรมตามความรู้สึกของสังคม เช่น ผู้น้อย ทำงานหนักกว่าผู้ใหญ่แต่ได้รับค่าตอบแทนน้อยกว่าผู้ใหญ่ คนอ่อนคนผอมเสียค่าตัดเสื้อเท่ากัน เสียค่าโดยสารเท่ากัน แต่ตามธรรมชาติเห็นได้ชัดว่าไม่เสมอภาค

3. ความยุติธรรมตามกฎหมาย (legal justice) เป็นความยุติธรรมตามระเบียบที่สังคมวางไว้เพื่อให้เกิดความสงบ มีความเด็ดขาดแน่นอนกว่าความยุติธรรมทางสังคมและยังมีการบังคับผู้ที่ฝ่าฝืนโดยกระบวนการยุติธรรม แต่อาจไม่เป็นไปตามความยุติธรรมตามธรรมชาติหรือทางสังคมก็ได้ดังมีตัวอย่างที่เกิดขึ้นในประเทศอังกฤษ คือ จำเลยฆ่าผู้อื่นโดยเจตนาและถูกฟ้องศาล แต่ลูกขุนตัดสินให้ปล่อย พอจำเลยถูกปล่อยตัวลงจากศาลมาไม่กี่นาทีก็ถูกรถยนต์ชนถึงแก่ความตายชดใช้กรรมไป จะเห็นได้ว่าธรรมชาติให้ความยุติธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ไม่ช้าก็เร็ว

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ (2546 : 38) กล่าวว่า การอำนวยความยุติธรรมต้องรวดเร็ว มีสุภาษิตกฎหมายกล่าวไว้ว่า ความยุติธรรมที่ล่าช้าคือความยุติธรรมที่ถูกปฏิเสธ (justice delayed is justice denied) แต่ความยุติธรรมที่รีบร้อนคือความยุติธรรมที่ถูกฝัง (justice hurried is justice buried) และนอกจากนี้

(2550 : 13) ยังได้กล่าวถึงความยุติธรรมกับชุมชนที่เข้มแข็งไว้ในบทความหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวันว่า การที่ชุมชนมีความเข้มแข็งนั้นจะสะท้อนให้เห็นถึงความยุติธรรมและไม่ยุติธรรมอย่างชัดเจน กล่าวคือ ปัญหาต่างๆ จะพึงพากลไกยุติธรรมของรัฐอย่างเดี๋ยวนี้อย่างไร จะต้องพึงพาค่ายชุมชนด้วย ดังนั้น วิธีแก้ปัญหาคือความไม่เป็นธรรมที่ดีที่สุดคือ การดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ให้ภาครัฐทำงานร่วมกับชุมชน ศึกษาความต้องการของชุมชน สร้างทักษะการจัดการความขัดแย้ง

ประเวศ วะสี (2550 : 17 และ 2552) ได้กล่าวถึงความยุติธรรมหรือความเป็นธรรมว่า ความยุติธรรมถือเป็นสิ่งสูงสุดของความเป็นมนุษย์ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศักดิ์ศรีความเป็นคน มนุษย์จะมีความสุขได้ถ้ารู้สึกว่ามี ความยุติธรรม การที่บ้านเมืองขัดแย้งแตกแยกกันอย่างมากมาย มีรากฐานปัญหามาจากความอยุติธรรมหรือช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยที่เป็นตัวก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมฉะนั้นแนวทางแก้ไขที่ดีที่สุดคือต้องปฏิรูประบบยุติธรรมขึ้นมาใหม่และประเทศไทยควรมี “ดัชนีวัดความยุติธรรม” หรือ Index Justice (IJ) ด้วย โดยมี **อำนาจ 3 ประการที่ส่งผลถึงดัชนีความยุติธรรมของประเทศ** ได้แก่ อำนาจรัฐ อำนาจเงิน และอำนาจจากระบบการศึกษานอกวัฒนธรรม เนื่องจากความยุติธรรมเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาทุกชนิดทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเงิน เทคโนโลยี การเมือง การปกครอง กฎหมาย ครอบครัว ชุมชน สังคม และโดยเฉพาะการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ หากจัดสรรอย่างไม่ยุติธรรมแล้ว จะนำไปสู่การนองเลือด เช่นเดียวกับการเมือง หากมีความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นแล้วก็จะก่อให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรง ทั้งในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516, 6 ตุลาคม 2519, พฤษภาทมิฬ, และรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 และอีกหลายๆ เหตุการณ์ที่ความถูกต้องอาจไม่ใช่สิ่งเดียวกันกับความถูกกฎหมายเสมอไป แม้ว่าจะถูกกฎหมายแต่อาจไม่ถูกต้องหรือไม่ยุติธรรมในความรู้สึกของคน นอกจากนี้ท่านยังกล่าวถึงความรุนแรงอย่างเงียบ (silent

violence) คือ ความยากจนกับความไม่เป็นธรรม ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่ทำลายล้างชีวิตมนุษย์มากกว่า 200 ล้านคนก็ได้ ดังนั้น วิธีการแก้ไขปัญหาคความรุนแรงอย่างเจียมมี 8 ประการ คือ

1. แก้ไขปัญหาคความขัดแย้งโดยสันติวิธีและ นำแนวคิด “ยุติธรรมสมานฉันท์” (restorative justice) มาปรับใช้

2. ตั้งคลินิกความยุติธรรมขึ้นทุกจังหวัด เมื่อ ประชาชนไม่ได้รับความเป็นธรรม ก็ควรมีคลินิก ความยุติธรรมที่ทำหน้าที่เยียวยาให้กับประชาชนด้วย

3. ใช้แนวคิดยุติธรรมชุมชน (community justice) แก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในระดับชุมชน ด้วยการดึงทุนทางสังคมและพลังของชุมชนมาช่วย จัดการปัญหา แทนที่จะพึ่งพากระบวนการยุติธรรม ของภาครัฐเพียงด้านเดียว

4. ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น

5. ปฏิรูประบบงานตำรวจด้วยความเห็นใจ และให้ความเคารพ ไม่ใช่ทำอย่างดูถูกเหยียดหยาม ตำรวจ

6. สร้างจิตสำนึกและวิจารณ์ญาณความยุติธรรม ให้เกิดขึ้นกับประชาชน

7. ปฏิรูประบบกฎหมาย ซึ่งทำกันมาหลาย รัฐบาลแต่ยังไม่สำเร็จ เพราะเป็นเรื่องยาก จึงต้องอาศัย ความตั้งใจอย่างมาก

8. ตั้งสถาบันวิจัยและพัฒนากระบวนการยุติธรรม ซึ่งประเด็นนี้บรรจุอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2550 เรียบร้อยแล้ว

นอกจากนี้ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี ยังได้กล่าวว่า ความยุติธรรมทำให้เกิดสุขภาวะ ทางสังคมและเพื่อความยุติธรรมแล้วมนุษย์ยอมได้ทุกอย่าง แม้กระทั่งยอมตายคนไทยควรให้ความสำคัญและ สร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้นให้ได้ เนื่องจากสังคมไทย ยังขาดความยุติธรรมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และกฎหมาย หากเราขาดความยุติธรรม เราก็ไม่สามารถมีคานติสุขได้ (อ้างใน อคิน รพีพัฒน์, 2552 : 9)

ดล บุนนาค (2552) ผู้พิพากษาศาลชั้นต้น ประจำสำนักประธานศาลฎีกา ได้กล่าวถึงความหมาย ของความยุติธรรมไว้ในการประชุมกลุ่มย่อยที่เกี่ยวกับ เรื่องการมีส่วนร่วมทางเลือกและการเข้าถึงกระบวนการ ยุติธรรม ซึ่งอยู่ในการประชุมทางวิชาการระดับชาติ ว่าด้วยงานยุติธรรม ครั้งที่ 7 ว่า ความยุติธรรม หมายถึง ความเท่าเทียมกันที่จะได้รับผลแห่งความยุติธรรมนั้น ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นบุคคลที่ด้อยโอกาสในสังคมหรือ เป็นบุคคลที่มีโอกาสในสังคมย่อมต้องได้รับการปฏิบัติ อย่างเท่าเทียมกัน

อคิน รพีพัฒน์ (2552 : 225 – 227) ได้กล่าวถึง กรณีศึกษาหลายกรณีในเรื่องความไม่ยุติธรรม เช่น กรณีชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานครนั้นเกิดขึ้นจากการที่ ในระหว่าง พ.ศ. 2503 – 2513 นักเก็งกำไรที่ดินได้กว้าน ซื้อที่ดินในราคาถูกเพื่อรอจังหวะขายในราคาสูงให้กับ นักจัดสรรที่ดิน โดยรัฐบาลก็ไม่ได้มีกฎหมายหรือมาตรการ ใดมาควบคุมการกักตุนที่ดินเพื่อเก็งกำไร ทำให้ที่ดิน มีราคาสูงขึ้นอย่างรวดเร็วและประชากรเมืองส่วนใหญ่ ไม่สามารถเป็นเจ้าของที่ดินในเมืองได้ และในระหว่างที่ รอขายนี้มิใช่ว่าชนบทอพยพเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ มาก และได้เช่าที่ดินเหล่านั้นเป็นที่อยู่อาศัยทั้งที่ไม่มีระบบ สาธารณูปโภค เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ท่อระบาย ฯลฯ จึงเกิดชุมชนแออัดขึ้น เมื่อเจ้าของที่ดินจะขายก็เกิด ปัญหาต้องขับไล่ชาวชุมชนแออัดเหล่านั้นแต่สังคมไทย บางส่วนก็ยังมีความยุติธรรม มีความเมตตากรุณาและ เห็นใจคนจน ไม่ชอบหักด้ามพร้าด้วยเข่า จึงมีวิธีผ่อนปรน ด้วยการแบ่งปันที่ดิน (Land sharing) โดยแบ่งที่ดิน ออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งให้สลัมเช่าหรือซื้อเพื่อสร้าง ที่พักอาศัย และอีกส่วนหนึ่งเจ้าของที่ดินก็สามารถ นำไปขายหรือพัฒนาได้ ซึ่งวิธีการนี้มีหลัก 4 ประการ คือ 1) การทำให้อยู่ได้หนาแน่นขึ้น (densification) 2) การบูรณะที่อยู่อาศัยใหม่ (reconstruction) 3) การมีส่วนร่วม (participation) และ 4) การใช้ทุนแบบ cross – subsidy โดยเจ้าของที่ดินที่ยอมรับหลักการแบ่งปัน ที่ดินเจ้าแรก คือ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระองศ์

และสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมหรือความเป็นธรรม

ทฤษฎีความเป็นธรรมของ Adams (Adams' Equity theory) (1965 : 276 – 299)

Adams ได้กล่าวว่า **ความยุติธรรม**ของผลตอบแทนที่ตนได้รับเกิดขึ้นจากการเปรียบเทียบระหว่างปัจจัยนำเข้าหรือสิ่งที่ตนลงทุนกับผลตอบแทนของตนกับของผู้อื่นที่ได้กระทำในสิ่งเดียวกัน ปัจจัยนำเข้าได้แก่ความพยายามที่ได้ทุ่มเทให้กับงานความตั้งใจในการทำงาน วุฒิการศึกษา ทักษะในการทำงาน ระยะเวลาปฏิบัติงาน ความตรงต่อเวลา ฯลฯ สำหรับผลตอบแทนซึ่งมีทั้งทางบวกและทางลบ ได้แก่ เงินค่าจ้าง โบนัส สวัสดิการต่างๆ การยกย่องชมเชย ความเครียด ความเมื่อยล้า คำตำหนิจากหัวหน้างาน ฯลฯ และบุคคลที่นำมาเปรียบเทียบอาจจะเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องทางใดทางหนึ่ง เช่น เพื่อนร่วมงานในปัจจุบัน เพื่อนร่วมงานที่เคยทำงานด้วยกัน ผู้ที่เคยอยู่ในตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่ คนรู้จักที่ทำงานในองค์กรอื่น ฯลฯ ซึ่งความยุติธรรมของผลตอบแทนนี้จะมีผลต่อความพยายามในการปฏิบัติงานและความพึงพอใจในงาน และเมื่อบุคคลได้รับรู้ว่าตนไม่ได้รับความยุติธรรม ก็จะแสดงออกวิธีใดวิธีหนึ่งหรือหลายวิธีผสมกัน ได้แก่

1. เปลี่ยนแปลงปัจจัยนำเข้าของตน
2. เปลี่ยนแปลงผลตอบแทนที่ได้
3. เปลี่ยนแปลงความคิดเกี่ยวกับปัจจัยนำเข้าและผลตอบแทนที่ได้ เพื่อจะได้รู้สึกว่าตนเองยุติธรรม
4. ละทิ้งหลักหนีหรือหลีกเลี่ยงสิ่งที่ตนทำ
5. แสดงพฤติกรรมเพื่อเรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงปัจจัยนำเข้าและผลตอบแทนของผู้อื่น
6. เปลี่ยนสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบ

นอกจากนี้ Adams ยังกล่าวอีกด้วยว่า โดยทั่วไปแล้วหากมีการเสียเปรียบเพียงเล็กน้อย บุคคลก็จะมีความรู้สึกทันทีว่าตนได้รับความไม่ยุติธรรม แต่หากเป็นการได้เปรียบแล้วก็จะต้องให้ได้เปรียบมากๆจนถึงระดับ

หนึ่งก่อน จึงจะรู้สึกถึงความได้เปรียบนั้น

ทฤษฎีความยุติธรรมด้านผลตอบแทนของ Deutsch (1975 : 137 – 149)

Deutsch กล่าวว่า **ความรู้สึกว่าไม่ได้รับความยุติธรรม**เรื่องผลตอบแทนอาจหมายถึงผลตอบแทนที่ได้รับนั้นมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของบุคคล ซึ่งเกิดจาก

คุณภาพและปริมาณของผลตอบแทนที่ได้รับเกิดความเสียหาย

ผู้ที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมไม่ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดสรรผลตอบแทน

รูปแบบและระยะเวลาในการจัดสรรผลตอบแทนมีความไม่เหมาะสม เช่น การจัดสรรผลตอบแทนอย่างลับๆ พนักงานมีผลการปฏิบัติงานที่ดีเยี่ยมแต่ผู้บังคับบัญชาให้ผลตอบแทนล่าช้า ผู้ที่กระทำผิดได้รับการลงโทษภายหลังจากที่ได้ทำผิดมานานแล้ว เป็นต้น

มาตรฐานในคุณค่าของผลตอบแทนของผู้ให้กับผู้รับไม่ตรงกัน

การถูกบังคับให้ยอมรับในกฎเกณฑ์ที่ตนไม่ได้กำหนดขึ้น

กระบวนการยุติธรรมของ Leventhal (1980 : 27 – 55)

Leventhal ได้กล่าวว่า กระบวนการที่ยุติธรรมนั้นมีหลายองค์ประกอบที่จะทำให้ผู้รับเกิดการรับรู้ว่ายุติธรรม โดยเสนอกฎแห่งความยุติธรรม (procedural justice rules) ไว้ 6 ประการ และแต่ละบุคคลที่เป็นผู้ดำเนินการในเรื่องต่างๆ ก็จะเลือกกฎหรือจะให้น้ำหนักแต่ละข้อมาใช้ในการตัดสินใจในกระบวนการยุติธรรมของตนแตกต่างกัน กฎ 6 ข้อนั้นก็คือ

1. Consistency ความสม่ำเสมอต่อทุกคนและทุกเวลา
2. Bias suppression การหลีกเลี่ยงอคติ การไม่ให้ความสนใจส่วนบุคคล

3. Accuracy การตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูล ที่ถูกต้อง

4. Correctability การเปิดช่องให้มีโอกาส เปลี่ยนแปลงแก้ไขการตัดสินใจได้

5. Representativeness กระบวนการนั้น ต้องเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่ได้รับผลตอบแทนนั้นโดยตรง

6. Ethicality กระบวนการยุติธรรมนั้นต้อง ตั้งอยู่บนมาตรฐานของหลักจรรยาบรรณและศีลธรรม

ความยุติธรรมของ Sheppard, Lewicki and Minton (1992 : 31)

Sheppard, Lewicki and Minton ได้กล่าวว่า กระบวนการที่ยุติธรรมจะก่อให้เกิดผลตอบแทนที่ยุติธรรม โดยกระบวนการที่ยุติธรรมจะต้องมีความสมดุลและความ ถูกต้อง อีกทั้งยังต้องบรรลุเป้าหมายใน 3 ประการ จึงจะ ทำให้เกิดผลตอบแทนที่ยุติธรรมขึ้นได้ โดยมีรายละเอียด

ดังนี้

1. การตรวจสอบและถ่วงดุล จะต้องตรวจสอบ อย่างเพียงพอและมีอคติน้อยที่สุด

2. ความสมดุลของอำนาจ เพื่อให้เกิดความ กลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กระบวนการต่างๆ จะต้องไม่ถูกครอบงำจากบุคคลใดๆ

3. ความสมดุลในสิ่งที่ลงทุน ต้องเปิดโอกาส ให้ตัวแทนจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วม ในกระบวนการและการตัดสินใจ

ความเป็นกลางในข้อมูลที่น่ามาใช้ในกระบวนการ จะต้องเชื่อถือได้ มีความเป็นกลางและต้องตรวจสอบ ทบทวนให้ถูกต้องก่อนนำไปใช้

สถานะทางสังคม ทุกคนจะต้องได้รับการปฏิบัติ ด้วยมาตรฐานเดียวกันและเหมาะสมกับสถานะทางสังคม ของบุคคลนั้น ดังตาราง 1

ตาราง 1 ความยุติธรรมด้านกระบวนการของ Sheppard, Lewicki and Minton

เป้าหมายของความยุติธรรม	ความสมดุล	ความถูกต้อง
การปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ	การตรวจสอบและถ่วงดุล	ความเป็นกลาง
การเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน	ความสมดุลของอำนาจ	ความคงเส้นคงวา ในขั้นตอนที่กำหนด
ความมีเกียรติและศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์	ความสมดุลในสิ่งที่ลงทุน	จุดยืน

3. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรม

Socrates (อ้างถึงใน สมบัติ จันทรวงค์, 2527 : 60 – 64, 89) **ความยุติธรรมเกิดจาก ศิลปะของผู้ปกครอง** โดยศิลปะตามความเข้าใจของ Socrates คือ ศิลปะที่มีความสมบูรณ์ในตัวของมันเอง มีอำนาจในการ ตอบสนองความต้องการหรือข้อบกพร่อง ความ ไม่สมบูรณ์บางประการ ศิลปะในการปกครองไม่ใช่เรื่อง ที่ว่าด้วยสวัสดิภาพหรือผลประโยชน์ของตัวผู้ปกครอง แต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ของผู้ใต้ปกครอง หรือผู้ที่อ่อนแอกว่า ดังนั้น ผู้ที่แข็งแกร่งกว่าหรือ

ผู้ปกครองนครต้องปกครองอย่างดีที่สุด นอกจากนี้ ยังได้แบ่งพลเมืองในนครออกเป็น 3 ชั้นชั้นคือ ราชาพราหมณ์ (Philosopher King) เป็นชนชั้นที่อยู่สูงสุด รองลงมาคือ ผู้พิทักษ์ สำหรับช่างฝีมือและเกษตรกร จะเป็นชนชั้นล่างสุด ซึ่ง**ภาระหน้าที่ คุณสมบัติและ ความสัมพันธ์ของทั้ง 3 ชั้นจะก่อให้เกิดความ ยุติธรรม**

สมบัติ จันทรวงค์ (2527 : 5) กล่าวว่า หัวใจของระบอบการปกครองทุกแบบอยู่ที่แนวคิด เรื่องความยุติธรรม ผู้ที่มีอำนาจปกครองมักอ้างว่า

ความยุติธรรมทางการเมืองเป็นความสัมพันธ์ที่ได้สัดส่วนกันระหว่างตำแหน่ง อำนาจหน้าที่ เกียรติยศ กับตัวบุคคล

ประเวศ วะสี (2543 : 9 – 13) ได้กล่าวถึง **อุปสรรคซึ่งมีผลต่อความยุติธรรมในสังคมไทย** 6 ประการ คือ

1. การขาดจิตสำนึกเรื่องความยุติธรรม
2. โครงสร้างความสัมพันธ์ในสังคมไทยที่เป็นระบบอุปถัมภ์
3. ระบบการเมืองและระบบราชการที่รวมศูนย์อำนาจ
4. ความไม่สมดุลทางอำนาจของประชาชน อำนาจอธิปไตย และอำนาจอธิปไตย
5. ความล้มเหลวของชุมชน
6. ระบบการเรียนรู้ที่เป็นแบบท่องจำ

ดังนั้น จึงต้องมีการปฏิรูปประเทศไทยด้วย 10 วิธีการดังต่อไปนี้ โดยจะต้องทำพร้อมๆ กันและต้องเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน หากทำอย่างหนึ่งอย่างใดแบบแยกส่วนกันก็จะไม่สำเร็จ กล่าวคือ (1) สร้างจิตสำนึกใหม่ (2) สร้างระบบเศรษฐกิจศีลธรรม (3) สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนท้องถิ่น (4) สร้างระบบการศึกษาที่พาชาติออกจากวิกฤติ (5) สร้างระบบการเมืองการปกครองระบบความยุติธรรม และสันติภาพให้มีธรรมาภิบาล (6) สร้างระบบสวัสดิการสังคมให้ก้าวหน้า (7) สร้างดุลยภาพในเรื่องสิ่งแวดล้อมและพลังงาน (8) ปฏิรูประบบสุขภาพเพื่อคนไทย (9) สร้างสมรรถนะในการวิจัยยุทธศาสตร์ชาติ และ (10) สร้างระบบการสื่อสารที่ผสมผสานการพัฒนาทุกเรื่อง

นอกจากนี้ นายแพทย์ประเวศ ยังได้กล่าวอีกด้วยว่า **การที่สังคมไทยขาดความเป็นธรรมนั้น ก็เนื่องจาก ภาครัฐ องค์กร และสถาบันต่างๆ ในสังคมขาดธรรมาภิบาล** โดยรวมไปถึงมหาวิทยาลัยที่ถือว่าเป็นประชาคมที่ใหญ่ หากมหาวิทยาลัยต่างๆ มีการขับเคลื่อนเรื่องความเป็นธรรมก็จะช่วยให้เกิดพลังมากที่สุดเนื่องจากเป็นการเปิดพื้นที่ทางปัญญาให้แก่สังคม แต่ปรากฏว่าบรรดาวิทยาลัยมุ่งเน้นแต่

การสอนหนังสือแต่ไม่ได้เป็นผู้นำในการสร้างความเป็นธรรม ไม่ได้วิจัยหรือช่วยคลี่คลายความซับซ้อนในเรื่องความเป็นธรรมออกมาให้เป็นที่น่าสนใจในสาธารณะ

4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้จะนำเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมในองค์การทั้งในฐานะที่เป็นตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม

อรุณรัตน์ คันธ (2550, (1) – (2), 93, 107 –132) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้วัฒนธรรมองค์การ การรับรู้เนื้อหาของการเรียนรู้สู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ การรับรู้ความยุติธรรมในองค์การ กับผลการปฏิบัติงานของบุคลากรระดับปฏิบัติการในฝ่ายพยาบาลโรงพยาบาลศิริราช จำนวน 5,418 คน ใช้การกำหนดขนาดตัวอย่างของ Yamane ได้จำนวนตัวอย่าง 373 คน แล้วสุ่มตัวอย่างแบบลำดับชั้นตามอัตราส่วน (proportional stratified random sampling) พบว่าการรับรู้ความยุติธรรมในองค์การมีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลการปฏิบัติงาน และการรับรู้วัฒนธรรมองค์การมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการรับรู้ความยุติธรรมในองค์การ

ภิรัช ผนคร (2548 : (4), 72 – 73, 88 – 131) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความยุติธรรมกับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร ของพนักงานระดับปฏิบัติการของ บริษัท วิทยุการบินแห่งประเทศไทย จำกัด กลุ่มตัวอย่างเป็นพนักงานระดับปฏิบัติการจำนวน 150 คน และกลุ่มผู้ประเมินพฤติกรรม การเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรซึ่งเป็นพนักงานระดับผู้บริหาร จำนวน 5 คน พบว่า การรับรู้ความยุติธรรมในองค์กรด้านผลตอบแทน ด้านกระบวนการกำหนดผลตอบแทน และด้านการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชา กับผู้ใต้บังคับบัญชาอยู่ในระดับปานกลาง แต่มีการรับรู้ความยุติธรรมในองค์กรด้านระบบอยู่ในระดับสูง สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ความยุติธรรมในองค์กรมีดังนี้ เพศมีผลต่อการรับรู้ความยุติธรรมในองค์กร ด้านกระบวนการกำหนดผลตอบแทน สถานภาพสมรส และการศึกษามีผลต่อการรับรู้ความยุติธรรมในองค์กร

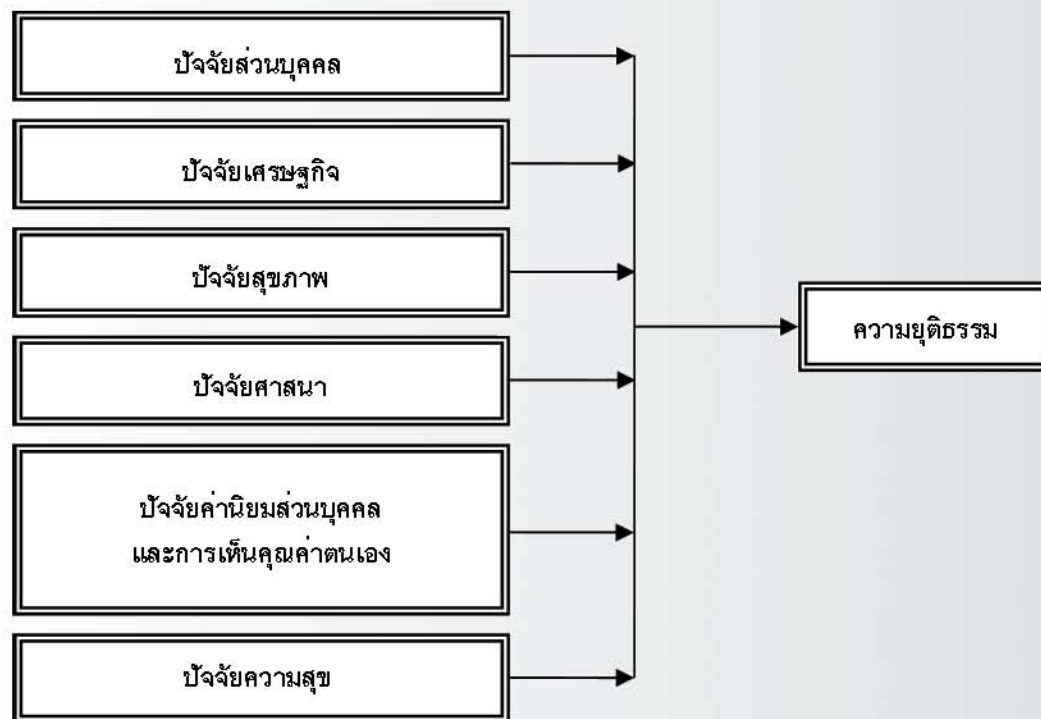
ด้านระบบ อายุงานมีผลต่อการรับรู้ความยุติธรรม ในองค์กรทั้ง 3 ด้านคือด้านกระบวนการกำหนดผลตอบแทน ด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา และด้านระบบ และยังพบว่า การรับรู้ความยุติธรรม ในองค์กรมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมการ เป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร

พนิดา ทองเงา (2548, (1) – (2), 44, 58 – 89) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความยุติธรรม ในองค์กรกับการรับรู้พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีของ องค์กร และการรับรู้คุณภาพการบริการของพนักงาน ตรวจรับบัตรโดยสาร (check – in staff) องค์กร สายการบินบินสัญชาติไทยขนาดใหญ่แห่งหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่ ตรวจรับบัตรโดยสารเที่ยวบินระหว่างประเทศจาก ณ บริเวณเคาน์เตอร์ผู้โดยสารขาออก โดยปฏิบัติงานประจำ อยู่ที่ท่าอากาศยานแห่งประเทศไทย (สนามบินดอนเมือง) จำนวน 395 คน พบว่า พนักงานมีการรับรู้ความยุติธรรม ภายในองค์กรด้านผลตอบแทนและด้านปฏิสัมพันธ์

ระหว่างองค์กรและพนักงานในระดับปานกลาง แต่มี การรับรู้ความยุติธรรมในองค์กรด้านกระบวนการ ในระดับต่ำการรับรู้ความยุติธรรมในองค์กรมีความสัมพันธ์ ทางบวกกับการรับรู้พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีของ องค์กรจากหัวหน้างานและการรับรู้คุณภาพการบริการ จากผู้รับบริการ

5. กรอบแนวคิดในการวิจัย

เนื่องจากรายงานการวิจัยนี้อาศัยข้อมูลจาก แหล่งทุติยภูมิซึ่งไม่ได้ออกแบบเพื่อให้ความยุติธรรม เป็นตัวแปรตาม แต่เป็นเพียงตัวแปรอิสระและมีค่าตามเดียว การทบทวนวรรณกรรมเฉพาะในส่วนทฤษฎีที่ว่าด้วยปัจจัย ที่มีผลต่อความยุติธรรม และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีจำกัด ผู้วิจัยจึงสร้างกรอบแนวคิดตามแนวคิด และตัวแปรที่มีอยู่ในแบบสอบถามที่คิดว่าน่าจะมีผลต่อ ความยุติธรรม จึงได้กรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

■ระเบียบวิธีวิจัย

1. ที่มาของข้อมูล

รายงานการวิจัยเรื่องนี้ได้อาศัยข้อมูลจากโครงการวิจัยเรื่อง “ความสุขของคนไทยในเขตชนบท” ซึ่งเป็นการสำรวจโดยการสุ่มตัวอย่างหัวหน้าครัวเรือนชายหรือหญิง 960 คน โดยอาศัยการสุ่มตัวอย่างหลายขั้นตอน เก็บข้อมูลระหว่างเดือนมีนาคม – เมษายน 2552 (สำหรับรายละเอียดกรณาดูได้จาก พิษิต พิทักษ์เทพสมบัติ และคณะ. 2552. รายงานการวิจัยเรื่อง **ความสุขของคนไทยในเขตชนบท ตุลาคม 2552.**)

2. ตัวแปรและนิยามปฏิบัติ

ตัวแปรตามคือ ความยุติธรรมในความคิดเห็นของหัวหน้าครัวเรือนชายหรือหญิง โดยวัดจากคำถามที่ถามว่า “โดยทั่วไป ท่านคิดว่าสังคมของเราหรือสังคมไทยยุติธรรมมากน้อยเพียงใด” คำตอบคือ ☐ ไม่เลย ☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก ☐ ไม่แน่ใจ / ไม่ทราบ แนนอนว่าคำถามเช่นนี้มีข้อจำกัดในแง่ของระเบียบวิธีวิจัย เพราะคำว่า “ยุติธรรม” เป็นแนวคิด มีความเป็นนามธรรม ข้อจำกัดนี้เป็นผลมาจากการที่โครงการวิจัยเรื่องความสุขฯ การถามเรื่องความยุติธรรมจึงมีเพียงข้อเดียวและจะถูกใช้ในฐานะตัวแปรอิสระที่จะไปอธิบายความแตกต่างในความสุข ในขณะที่รายงานการวิจัยฉบับนี้ความยุติธรรมมีฐานะเป็นตัวแปรตาม ซึ่งถ้าจะทำให้ถูกต้องตามหลักการของการเขียนคำถามแล้ว ผู้วิจัยจะต้องถามคำถามทางอ้อมหลายๆคำถาม แล้วจึงถามคำถามตรงดังที่ถูกนำมาใช้ในรายงานการวิจัยนี้ (สำหรับการอภิปรายในเรื่องนี้โปรดอ่านได้จาก พิษิต พิทักษ์เทพสมบัติ. 2548. **การสำรวจโดยการสุ่มตัวอย่าง ทฤษฎีและปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : เลมมธรรม. หน้า 51 – 53.)

ตัวแปรอิสระ คือ 1) ปัจจัยส่วนบุคคล ซึ่งได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส และการศึกษา 2) ปัจจัยเศรษฐกิจ วัดจากรายได้ อาชีพหลัก ความพอใจในฐานะทางเศรษฐกิจ 3) ปัจจัยสุขภาพ ได้แก่คำถามโดยสรุป

4) ปัจจัยศาสนา ได้แก่ คำถามความสนใจในธรรมะ โดยสรุป 5) ปัจจัยค่านิยมส่วนบุคคลและการเห็นคุณค่าของตนเอง ซึ่งวัดจากคำถาม “เงินซื้อความสุขได้” “คนส่วนใหญ่ไว้วางใจได้” และ “ความรู้สึกภูมิใจ” 6) ปัจจัยความสุข ซึ่งวัดจากคำถาม “ความพอใจในชีวิต” “ความสุข โดยสรุป”

3. สมมติฐานวิจัย

1. หญิงน่าจะเห็นว่าสังคมไทยมีความยุติธรรมมากกว่าชาย
2. ผู้ที่เป็นโสดน่าจะเห็นว่าสังคมไทยมีความยุติธรรมมากกว่าผู้ที่สมรสแล้ว
3. ผู้ที่มีรายได้พอเพียงน่าจะเห็นว่าสังคมไทยมีความยุติธรรมมากกว่าผู้ที่มีรายได้ไม่พอเพียง
4. ผู้ที่เห็นว่าเงินซื้อความสุขได้น่าจะเห็นว่าสังคมไทยมีความยุติธรรมมากกว่าผู้ที่เห็นว่าเงินซื้อความสุขไม่ได้
5. ผู้ที่มีความรู้สึกว่าคนส่วนใหญ่ไว้วางใจได้น่าจะเห็นว่าสังคมไทยมีความยุติธรรมมากกว่าผู้ที่รู้สึกว่าคุณส่วนใหญ่ไว้วางใจไม่ได้
6. ผู้ที่อายุมากกว่า การศึกษาสูงกว่าฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่า สุขภาพดีกว่า สนใจในธรรมะมากกว่า ภูมิใจในตนเองมากกว่า พอใจในชีวิตมากกว่า และมีความสุขมากกว่า น่าจะเห็นว่าสังคมไทยมีความยุติธรรมมากกว่า

4. การวิเคราะห์

ในการพรรณนาตัวแปรตัวเดียว (วัดอุปสรรคข้อ 1) ใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความยุติธรรมและตัวแปรอิสระ 1 ตัวแปร (วัดอุปสรรคข้อ 2) สถิติที่จะใช้คือ ความแตกต่างของร้อยละ χ^2 -test และค่า Gamma ส่วนการวิเคราะห์เพื่อสรุปว่าตัวแปรหรือปัจจัยใดที่มีผลต่อความยุติธรรมมากที่สุด และรองลงมา (วัดอุปสรรคข้อ 3) จะใช้สถิติ Multiple Regression

■ ผลการวิเคราะห์

รายงานในส่วนนี้จะครอบคลุม 1) การพรรณนา 1 ตัวแปร ซึ่งได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยเศรษฐกิจ ปัจจัยสุขภาพ ปัจจัยค่านิยมและการเห็นคุณค่าตนเอง ปัจจัยความสุข และความยุติธรรม โดยใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆกับความยุติธรรม โดยใช้สถิติความแตกต่างของร้อยละ χ^2 -test และ Gamma เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 3) วิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีผลต่อความยุติธรรมมากที่สุด และรองลงมาโดยใช้ Multiple Regression

ปัจจัยต่าง ๆ และความยุติธรรม

1. **ปัจจัยส่วนบุคคล** ตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ เป็นหัวหน้าครัวเรือนชาย ร้อยละ 57.9 เป็นหญิง ร้อยละ 42.1 **อายุ** หัวหน้าครัวเรือนมีอายุ 40 – 49 ปีมากที่สุด ร้อยละ 29.6 รองลงมาคืออายุ 50 – 59 ปี ร้อยละ 25.4 อายุ 30 – 39 ปี ร้อยละ 24.0 อายุ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 13.5 และน้อยที่สุดคืออายุต่ำกว่า 30 ปี ร้อยละ 7.5 **สถานภาพสมรส** หัวหน้าครัวเรือนสมรสแล้ว เป็นหม้าย และหย่าร้าง ร้อยละ 88.8 เป็นโสด ร้อยละ 11.3 **การศึกษา** หัวหน้าครัวเรือนมีการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 54.3 รองลงมามีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 15.5 มัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 14.1 ปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี ร้อยละ 10.6 และน้อยที่สุดคือระดับอนุปริญญา ร้อยละ 5.5

2. **ปัจจัยเศรษฐกิจ** หัวหน้าครัวเรือนมีรายได้จากอาชีพหลักพอเพียงกับความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันมากที่สุด ร้อยละ 58.9 ไม่พอเพียง ร้อยละ 38.2 นอกจากนี้แล้ว ผู้วิจัยยังได้ถามคำถามโดยตรงว่า “โดยสรุป ท่านพอใจในฐานะทางเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเพียงใด” หัวหน้าครัวเรือนมีความพอใจในฐานะทางเศรษฐกิจ ร้อยละ 83.4 ตอบว่าพอใจในฐานะทางเศรษฐกิจน้อยและไม่พอใจเลย ร้อยละ 15.1 และอีกร้อยละ 1.5 ที่ไม่สามารถตอบได้ว่าพอใจในฐานะทางเศรษฐกิจหรือไม่

3. **ปัจจัยสุขภาพ** จากการถาม “โดยสรุป สุขภาพปัจจุบันเป็นอย่างไร” หัวหน้าครัวเรือนมีสุขภาพดี ร้อยละ 90.5 ตอบว่ามีสุขภาพไม่ค่อยดีและไม่ดี ร้อยละ 9.2 และอีกร้อยละ 0.4 เท่านั้นที่ไม่สามารถตอบได้ว่ามีสุขภาพดีหรือไม่

4. **ปัจจัยศาสนา** คำถาม “โดยสรุป ความสนใจในธรรมะของท่านเป็นอย่างไร” หัวหน้าครัวเรือนมีความสนใจในธรรมะ ร้อยละ 94.7 ตอบว่าสนใจในธรรมะน้อยและไม่สนใจเลย ร้อยละ 4.8 และอีกร้อยละ 0.5 เท่านั้นที่ไม่สามารถตอบได้ว่ามีความสนใจในธรรมะหรือไม่

5. **ปัจจัยค่านิยมส่วนบุคคลและการเห็นคุณค่าของตนเอง** จากคำถามค่านิยมส่วนบุคคล หัวหน้าครัวเรือนไม่เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า เงินซื้อความสุขได้ ร้อยละ 38.9 เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ร้อยละ 35.3 น้อยที่สุดคือเห็นด้วย ร้อยละ 24.8

หัวหน้าครัวเรือนมีความรู้สึกว่าคนส่วนใหญ่ไวใจไม่ได้ ร้อยละ 49.2 ไวใจได้มากและปานกลาง ร้อยละ 46.5 และร้อยละ 4.4 ที่ไม่ทราบว่าคนส่วนใหญ่ไวใจได้หรือไม่

หัวหน้าครัวเรือนมีความรู้สึกภูมิใจในตนเอง ร้อยละ 98.1 มีเพียงร้อยละ 2.0 ที่มีความรู้สึกภูมิใจในตนเองต่ำและไม่ทราบว่าภูมิใจในตนเองหรือไม่

6. **ปัจจัยความสุข** จากคำถามทางอ้อมในเรื่องความพอใจในชีวิต พอจะสรุปได้ว่า หัวหน้าครัวเรือนมีความพอใจในชีวิต ร้อยละ 86.4 ไม่มีความพอใจในชีวิต ร้อยละ 13.4 และร้อยละ 0.2 ที่ไม่แน่ใจว่าตนมีความพอใจในชีวิตหรือไม่

ผู้วิจัยยังได้ถามคำถามโดยตรงว่า “โดยสรุป ท่านมีความสุขมากน้อยเพียงใด” หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่มีความสุข ร้อยละ 97.1 ตอบว่ามีความสุขน้อยและไม่มีความสุขเลย ร้อยละ 1.9 และอีกร้อยละ 1.0 เท่านั้นที่ไม่สามารถตอบได้ว่ามีความสุขหรือไม่

7. **ความยุติธรรม** หัวหน้าครัวเรือนมีความรู้สึกว่าสังคมไทยมีความยุติธรรม เพียงร้อยละ 50.6 มีความรู้สึกว่าสังคมไทยมีความยุติธรรมน้อยและไม่ยุติธรรมเลย ถึงร้อยละ 45.0 ซึ่งเป็นตัวเลขที่น่าจะสูงและน่ามา

ซึ่งความสนใจของการวิเคราะห์ครั้งนี้ และไม่แน่ใจว่า
สังคมไทยยุติธรรมหรือไม่ ร้อยละ 4.4

ปัจจัยที่มีผลต่อความยุติธรรม

วัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์ในส่วนนี้
ต้องการศึกษาว่าตัวแปรใด ปัจจัยใดมีความสัมพันธ์
กับความยุติธรรม เป็นการตอบสนองวัตถุประสงค์ข้อที่
2 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ได้แก่ ค่าแตกต่างของร้อยละ
 χ^2 -test และ Gamma (เพราะตัวแปรตามอยู่ระดับ
อันดับ)

1. ปัจจัยส่วนบุคคลกับความยุติธรรม

เพศ กับความยุติธรรม ผลจากตาราง 13 พบว่า
เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ นั่นคือ หญิงรู้สึก
ว่าสังคมไทยมีความยุติธรรมในระดับมากและปานกลาง
ร้อยละ 59.1 มากกว่าชายที่มีความรู้สึกในระดับเดียวกันนี้
ร้อยละ 48.6 ซึ่งแตกต่างกันร้อยละ 10.5 ความแตกต่างนี้
เมื่อทดสอบด้วย χ^2 -test พบว่ามีนัยสำคัญทางสถิติ
ที่ระดับ .006 แสดงว่าเพศมีผล มีอิทธิพล มีความสัมพันธ์
กับความยุติธรรมและเป็นความสัมพันธ์ในระดับต่ำ ($G = .16$)

อายุ กับความยุติธรรม พบว่า ไม่เป็นไปตาม
สมมติฐานที่ตั้งไว้ นั่นคือ ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 30 ปี
มีความรู้สึกว่าสังคมไทยมีความยุติธรรมมากและปานกลาง
ร้อยละ 68.1 มากกว่าผู้ที่มีอายุมากกว่า ที่มีความรู้สึก
ในระดับเดียวกันนี้ ร้อยละ 52.9, 51.5, 49.4 และ 54.2
ตามลำดับ ซึ่งแตกต่างกันร้อยละ 15.2, 16.6, 18.7 และ
13.9 ตามลำดับ ความแตกต่างนี้เมื่อทดสอบด้วย χ^2 -test
พบว่ามีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .018 แสดงว่าอายุมีผล
มีอิทธิพล มีความสัมพันธ์กับความยุติธรรมและเป็น
ความสัมพันธ์ตรงกันข้ามในระดับต่ำ ($G = -.10$)

สถานภาพสมรส กับความยุติธรรม พบว่า
เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ นั่นคือ ผู้ที่เป็นโสด
มีความรู้สึกว่าสังคมไทยมีความยุติธรรมในระดับมาก
และปานกลาง ร้อยละ 56.9 มากกว่าผู้ที่สมรส เป็นหม้าย
และหย่าร้าง ที่มีความรู้สึกในระดับเดียวกันนี้ร้อยละ 52.5
ซึ่งแตกต่างกันร้อยละ 4.4 ความแตกต่างนี้เมื่อทดสอบ

ด้วย χ^2 -test พบว่าไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงว่า
สถานภาพสมรสไม่มีผล ไม่มีอิทธิพล ไม่มีความสัมพันธ์
กับความยุติธรรมและเป็นความสัมพันธ์ตรงกันข้าม
ที่แทบจะไม่มีเลย ($G = -.05$)

ระดับการศึกษา กับความยุติธรรม พบว่า
เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ นั่นคือ ผู้ที่มีการศึกษา
ระดับปริญญาตรีและสูงกว่ามีความรู้สึกว่าสังคมไทยมี
ความยุติธรรมในระดับมากและปานกลาง ร้อยละ 58.6
มากกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อยกว่า (อนุปริญญา มัธยมศึกษา
ตอนต้น และประถมศึกษา) ที่มีความรู้สึกในระดับ
เดียวกันนี้ ร้อยละ 41.5, 54.2, และ 50.9 ตามลำดับ
ซึ่งแตกต่างกันร้อยละ 17.1, 4.4 และ 7.7 ตามลำดับ
แต่น้อยกว่าผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
ที่มีความรู้สึกในระดับเดียวกันนี้ ร้อยละ 59.4 ซึ่งแตกต่างกัน
ร้อยละ 0.8 ความแตกต่างนี้เมื่อทดสอบด้วย χ^2 -test
พบว่าไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงว่าการศึกษามีผล
ไม่มีอิทธิพล ไม่มีความสัมพันธ์กับความยุติธรรมและ
แทบจะไม่มีความสัมพันธ์เลย ($G = .07$)

2. ปัจจัยเศรษฐกิจกับความยุติธรรม

รายได้จากอาชีพหลัก กับความยุติธรรม พบว่า
เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ นั่นคือ ผู้ที่มีรายได้หลัก
ที่พอเพียง มีความรู้สึกว่าสังคมไทยมีความยุติธรรม
ในระดับมากและปานกลาง ร้อยละ 56.7 มากกว่า
ผู้ที่มีรายได้หลักที่ไม่พอเพียง ที่มีความรู้สึกในระดับ
เดียวกันนี้ ร้อยละ 46.1 ซึ่งแตกต่างกันร้อยละ 10.6
ความแตกต่างนี้ เมื่อทดสอบด้วย χ^2 -test พบว่า
มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .000 แสดงว่าความพอเพียง
จากรายได้หลักมีผล มีอิทธิพล มีความสัมพันธ์กับระดับ
ความยุติธรรมและเป็นความสัมพันธ์ในระดับต่ำ ($G = .22$)

**ความพอใจในฐานะทางเศรษฐกิจ กับความ
ยุติธรรม** พบว่า เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ นั่นคือ
ผู้ที่พอใจในฐานะทางเศรษฐกิจมากและปานกลาง
มีความรู้สึกว่าสังคมไทยมีความยุติธรรมในระดับมากและ
ปานกลาง ร้อยละ 55.1 มากกว่าผู้ที่พอใจในฐานะ
ทางเศรษฐกิจน้อยและไม่พอใจเลย ที่มีความรู้สึกในระดับ

เดียวกันนี้ ร้อยละ 41.0 ซึ่งแตกต่างกันร้อยละ 14.1 ความแตกต่างนี้เมื่อทดสอบด้วย χ^2 -test พบว่า มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .000 แสดงว่าความพอใจ ในฐานะทางเศรษฐกิจมีผล มีอิทธิพล มีความสัมพันธ์ กับระดับความยุติธรรมและเป็นความสัมพันธ์ในระดับต่ำ ($G = .29$)

3. สุขภาพ กับความยุติธรรม พบว่า ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ นั่นคือ ผู้ที่มีสุขภาพดีมาก มีความรู้สึกที่สังคมไทยมีความยุติธรรมในระดับมากและปานกลาง ร้อยละ 37.2 น้อยกว่าผู้ที่มีสุขภาพดีน้อยกว่า (ดี ปานกลาง และ ไม่ดีหรือไม่ค่อยดี) ที่มีความรู้สึกในระดับเดียวกันนี้ร้อยละ 53.4, 54.7 และ 50.6 ตามลำดับ ซึ่งแตกต่างกันร้อยละ 16.2, 17.5 และ 13.4 ตามลำดับ ความแตกต่างนี้เมื่อทดสอบด้วย χ^2 -test พบว่า ไม่มีความสำคัญทางสถิติ แสดงว่าสุขภาพไม่มีผล ไม่มีอิทธิพล ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับความยุติธรรมและเป็นความสัมพันธ์ตรงกันข้ามที่แทบจะไม่มีเลย ($G = -.03$)

4. ธรรมะ กับความยุติธรรม พบว่าเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ นั่นคือ ผู้ที่มีความสนใจในธรรมะมาก มีความรู้สึกที่สังคมไทยมีความยุติธรรมในระดับมากและปานกลาง ร้อยละ 50.4 มากกว่าผู้ที่สนใจในธรรมะน้อยและไม่สนใจเลย ที่มีความรู้สึกในระดับเดียวกันนี้ ร้อยละ 25.6 ซึ่งแตกต่างกันร้อยละ 24.8 แต่น้อยกว่าผู้ที่สนใจในธรรมะปานกลาง ที่มีความรู้สึกในระดับเดียวกันนี้ ร้อยละ 56.9 ซึ่งมีความแตกต่างกันร้อยละ 6.5 ความแตกต่างนี้เมื่อทดสอบด้วย χ^2 -test พบว่ามีความสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 แสดงว่าความสนใจในธรรมะมีผล มีอิทธิพล มีความสัมพันธ์กับระดับความยุติธรรมและเป็นความสัมพันธ์ตรงกันข้ามที่แทบจะไม่มีเลย ($G = -.02$)

5. ค่านิยมส่วนบุคคลและการเห็นคุณค่าของตนเอง กับความยุติธรรม

ค่ากล่าวที่ว่า “เงินซื้อความสุขได้” กับความยุติธรรม พบว่า เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ นั่นคือ ผู้ที่เห็นด้วยและเห็นด้วยอย่างยิ่งว่าเงินซื้อความสุขได้ มีความรู้สึกที่สังคมไทยมีความยุติธรรมในระดับมากและปานกลาง ร้อยละ 59.1 มากกว่าผู้ที่เห็นด้วยน้อยกว่า

(เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง) ที่มีความรู้สึกในระดับเดียวกันนี้ ร้อยละ 55.3 และ 47.2 ซึ่งแตกต่างกันร้อยละ 3.8 และ 11.9 ตามลำดับ ความแตกต่างนี้เมื่อทดสอบด้วย χ^2 -test พบว่า มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 แสดงว่าความเห็นที่ว่า “เงินซื้อความสุขได้” มีผล มีอิทธิพล มีความสัมพันธ์กับระดับความยุติธรรมและเป็นความสัมพันธ์ในระดับต่ำ ($G = .18$)

ความรู้สึกว่าคนส่วนใหญ่ไวใจได้ กับความยุติธรรม พบว่า เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ นั่นคือ ผู้ที่มีความรู้สึกที่คนส่วนใหญ่ไวใจได้มากและปานกลาง มีความรู้สึกที่สังคมไทยมีความยุติธรรมในระดับมากและปานกลาง ร้อยละ 74.5 มากกว่าผู้ที่มีความรู้สึกที่คนส่วนใหญ่ไวใจได้น้อยและไวใจไม่ได้เลย ที่มีความรู้สึกในระดับเดียวกันนี้ ร้อยละ 31.3 ซึ่งแตกต่างกันร้อยละ 43.2 ความแตกต่างนี้เมื่อทดสอบด้วย χ^2 -test พบว่า มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .000 แสดงว่า ความรู้สึกที่คนส่วนใหญ่ไวใจได้ มีผล มีอิทธิพล มีความสัมพันธ์กับความยุติธรรมและเป็นความสัมพันธ์ในระดับที่มากพอสมควร ($G = .65$)

ความภูมิใจในตนเอง กับความยุติธรรม พบว่า ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ นั่นคือ ผู้ที่มีความภูมิใจในตนเองสูงมีความรู้สึกที่สังคมไทยมีความยุติธรรมในระดับมากและปานกลาง ร้อยละ 48.5 น้อยกว่าผู้ที่มีความภูมิใจในตนเองน้อยกว่า (ปานกลาง ต่ำและไม่แน่ใจ) ที่มีความรู้สึกในระดับเดียวกันนี้ร้อยละ 58.7 และ 58.8 ซึ่งแตกต่างกันร้อยละ 10.2 และ 10.3 ตามลำดับ ความแตกต่างนี้เมื่อทดสอบด้วย χ^2 -test พบว่ามีความสำคัญทางสถิติที่ระดับ .025 แสดงว่าความภูมิใจในตนเองมีผล มีอิทธิพล มีความสัมพันธ์กับระดับความยุติธรรมและเป็นความสัมพันธ์ตรงกันข้ามในระดับต่ำ ($G = -.18$)

6. ปัจจัยความสุขกับความยุติธรรม

ความพอใจในชีวิต กับความยุติธรรม พบว่า เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ นั่นคือ ผู้ที่มีความพอใจในชีวิตมีความรู้สึกที่สังคมไทยมีความยุติธรรมในระดับมากและปานกลาง ร้อยละ 60.0 มากกว่าผู้ที่มีความพอใจ

ในชีวิตน้อยกว่า (เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยอย่างยิง) ที่มีความรู้สึกในระดับเดียวกันนี้ร้อยละ 53.3 และ 46.4 ซึ่งแตกต่างกันร้อยละ 6.7 และ 13.6 ตามลำดับ ความแตกต่างนี้เมื่อทดสอบด้วย χ^2 -test พบว่าไม่นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .089 แสดงว่าความพอใจในชีวิตไม่มีผลไม่มีอิทธิพล ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับความยุติธรรม และเป็นความสัมพันธ์ในระดับต่ำ ($G = .11$)

ความสุข กับความยุติธรรม พบว่า เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ นั่นคือ ผู้ที่มีความสุขน้อยและไม่มีความสุขเลยมีความรู้สึกว่าการไทยมีความยุติธรรมในระดับมากและปานกลาง ร้อยละ 50.0 น้อยกว่าผู้ที่มีความสุขมากกว่า (ปานกลาง และมาก) ที่มีความรู้สึกในระดับเดียวกันนี้ร้อยละ 54.8 และ 50.8 ซึ่งแตกต่างกันร้อยละ 4.8 และ 0.8 ตามลำดับ ความแตกต่างนี้เมื่อทดสอบด้วย χ^2 -test พบว่าไม่นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .305 แสดงว่าความสุขไม่มีผลไม่มีอิทธิพล ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับความยุติธรรมและเป็นความสัมพันธ์ตรงกันข้ามที่แทบจะไม่มีเลย ($G = -.03$)

ตาราง 2 Correlation Matrix

Variables	V1	V2	V3	V4	V5	V6	V7
ความยุติธรรม (V1)	1						
อายุ (V2)	-.026	1					
ฐานะทางเศรษฐกิจ (V3)	.108**	.026	1				
ความอบอุ่นในครอบครัว (V4)	.073 *	-.072*	1.223**	1			
สุขภาพ (V5)	.068 *	-.219**	.252**	.277**	1		
ความสนใจในธรรมะ (V6)	.057	.151**	.137**	.228**	.171**	1	
ความสุข (V7)	.102**	-.047	.330**	.444 *	.419**	.310**	1
* p < .05 **p < .01							

จากตาราง 3 เมื่อวัดค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุที่ปรับฐานแล้ว (β) พบว่ามีเพียงฐานะทางเศรษฐกิจเท่านั้นที่มีผลกระทบต่อความยุติธรรมอย่างมีนัยสำคัญ

ปัจจัยที่มีผลต่อความยุติธรรมพิจารณาตามลำดับความสำคัญ (มากกว่า 2 ตัวแปร)

เพื่อต้องการทราบว่าปัจจัยใดมีความสัมพันธ์มีผลกระทบต่อความยุติธรรมของประชาชนในชนบทมากที่สุด รองลงมา จนถึงไม่มีความสัมพันธ์เลย สถิติที่ใช้คือ Multiple Regression³ ซึ่งมีหลักการที่สำคัญคือจะต้อง Run Correlation Matrix เสียก่อน โดยเป็นแบบมาตรฐานที่รายงานสหสัมพันธ์ระหว่าง 2 ตัวแปรของตัวแปรทุกตัว เพื่อดูว่าตัวแปรอิสระใดมีความสัมพันธ์กันอย่างไร หากตัวแปรอิสระใดมีความสัมพันธ์กันเองในระดับสูงมาก เช่น ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป จะก่อให้เกิดปัญหา Multicollinearity ซึ่งจะมีผลต่อความน่าเชื่อถือของค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยพหุ (β) ดังนั้น จึงต้องตัดตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามน้อยที่สุดออก (พิริต พิทักษ์เทพสมบัติ, 2548 : 548 – 549) จากผลการวิจัย พบว่า ไม่มีตัวแปรอิสระใดที่มีความสัมพันธ์กันเองในระดับตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป จึงไม่ต้องตัดตัวแปรใดออก ดังตาราง 2

ทางสถิติ ตัวแปรทั้งหมดอธิบายความแตกต่างในความยุติธรรม (r^2) ได้เพียงร้อยละ 2 ดังตาราง 3

³ ตัวแปรอิสระคือ อายุ ฐานะทางเศรษฐกิจ ความอบอุ่นในครอบครัว สุขภาพ ความสนใจในธรรมะ และความสุข อยู่ในระดับอัตราส่วน ส่วนตัวแปรความยุติธรรมอยู่ระดับกลุ่ม จึงได้แปลงให้เป็นค่า 0 หรือ 1 เพื่อเป็นตัวแปร Dummy

ตาราง 3 ตัวแปรอิสระที่อธิบายและพยากรณ์ความผูกพันต่อองค์กรโดยใช้ Multiple Regression

ปัจจัย	B	Beta	t	p
ฐานะทางเศรษฐกิจ	.235	.078	2.187	.029
ความสุขในปัจจุบัน	.181	.055	1.361	.174
ความอบอุ่นในครอบครัว	9.911E-02	.031	.836	.404
ความสนใจในธรรมะ	7.550E-02	.026	.736	.462
อายุ	-9.99E-03	-.024	-.685	.493
สุขภาพ	4.887E-02	.015	.399	.690
$r^2 = .02$				

สรุปและข้อเสนอแนะ

บทความวิจัยนี้ได้ใช้ข้อมูลจากโครงการวิจัยเรื่อง “ความสุขของคนไทยในเขตชนบท” ซึ่งใช้วิธีวิจัยแบบการสำรวจโดยการสุ่มตัวอย่าง โดยสุ่มตัวอย่างหัวหน้าครัวเรือนชายหรือหญิงอายุ 20 ปีขึ้นไป จำนวน 960 คน จากการถามคำถาม “โดยทั่วไป ท่านคิดว่าสังคมไทยยุติธรรมมากน้อยเพียงใด คำตอบ ไม่เลย น้อย ปานกลาง มาก ไม่แน่ใจ/ไม่ทราบ” ร้อยละ 50.6 ตอบว่ามากและปานกลาง ซึ่งแปลความได้ว่า “ยุติธรรม” ในขณะที่อีกร้อยละ 45.0 ตอบว่าน้อยและไม่เลย ซึ่งแปลความได้ว่า “ไม่ยุติธรรม” ส่วนอีกร้อยละ 4.4 ตอบว่าไม่แน่ใจ ไม่ทราบ ซึ่งถ้าจะพยายามตีความก็น่าจะหมายถึงความไม่ยุติธรรม การที่มีผู้ตอบเพียงร้อยละ 50.6 ตอบว่า “ยุติธรรม” ก็นับได้ว่าไม่สูงหรือมากเท่าที่ควร ในขณะที่เดียวกันมีผู้ตอบถึงร้อยละ 45.0 หรือ 49.4 (ถ้านับรวมไม่ทราบ ไม่ตอบ) ที่ตอบว่าไม่ยุติธรรม น่าจะถือได้ว่าเป็นตัวเลขที่ค่อนข้างสูง น่าเป็นกังวลใจสำหรับสังคมนี้ ซึ่งก็สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

เมื่อศึกษาว่าตัวแปรใดบ้างที่มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นในเรื่องความยุติธรรม (ความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ตัวแปรเท่านั้น) พบว่า ตัวแปรเหล่านี้ คือ เพศ อายุ รายได้(จากอาชีพหลัก) ความพอใจในฐานะเศรษฐกิจ ความสนใจในธรรมะ (โดยสรุป) ความเห็นต่อคำกล่าวที่ว่า

“เงินซื้อความสุขได้” ความรู้สึกว่าคุณส่วนใหญ่ไวใจได้ ความภาคภูมิใจในตนเอง มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเมื่อทดสอบด้วย χ^2 -test

เมื่อนำปัจจัยฐานะทางเศรษฐกิจ ความสุข ความอบอุ่นภายในครอบครัว ความสนใจในธรรมะ อายุ และสุขภาพไปหาความสัมพันธ์กับความคิดเห็นฯ พร้อมๆกับโดยใช้ Multiple Regression พบว่ามีเพียงฐานะทางเศรษฐกิจเท่านั้นที่มีผลกระทบต่อความคิดเห็นในเรื่องความยุติธรรม ซึ่งเป็นข้อค้นพบที่ทำให้ประหลาดใจไม่น้อยว่าทำไมปัจจัยอื่นๆจึงไม่มีผล

ข้อจำกัดของบทความวิจัยครั้งนี้ก็คือ คำถามในการวัดความยุติธรรม ซึ่งถามด้วยคำถามตรง (Direct question) หรือคำถามสรุปเพียง 1 ข้อเท่านั้น ในทางระเบียบวิธีวิจัยจำเป็นต้องถามคำถามทางอ้อม (Indirect question) ก่อน ซึ่งมักจะเป็นชุดของคำถามที่ใช้คำตอบเดียวกัน (Matrix question) แล้วจึงถามคำถามทางตรงหรือสรุป และจากการถามคำถามเดียวซึ่งอยู่ระดับอันดับเมื่อนำมาวิเคราะห์แบบ Multivariate analysis จึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดรายการของคำถามใหม่ให้เหลือ 2 รายการเท่านั้น ซึ่งทำให้ความแตกต่างเดิมของคำถามวัดความยุติธรรมน้อยลงไปอีก นี่อาจจะเป็นคำอธิบายอย่างหนึ่งว่าทำไมค่าของ r^2 จึงต่ำมาก

สำหรับการวิจัยในโอกาสต่อไปก็ควรจะได้แก้ไขข้อจำกัดที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และควรจะได้ทำการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อเป็นการเสริมเพิ่มเติมการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้คำตอบที่อาจจะหาไม่ได้หรือพลาดจากการวิจัยเชิงปริมาณ.

▣ เอกสารอ้างอิง

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. 2546. “ยุทธศาสตร์การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไทย.” **วารสารวิชาการสิทธิมนุษยชน**. ปีที่ 1 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม – ธันวาคม) : 33 – 53.

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์. 2550. (9 มกราคม). “ชุมชนเข้มแข็ง ภาพสะท้อนความยุติธรรมในสังคม.” **ผู้จัดการรายวัน** : 13.

จรัญ โฆษณานันท์. 2547. **นิติปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2533. “กฎหมายกับการใช้อำนาจ : ข้อสังเกตบางประการ.” **วารสารนิติศาสตร์**. ปีที่ 11 ฉบับที่ 3. : 399.

ดล บุญนาค. 2552. ยุติธรรมทางเลือกกับการเข้าถึงความยุติธรรมในสังคมไทย. ใน **การประชุมกลุ่มย่อย “กระบวนการยุติธรรม : การมีส่วนร่วมทางเลือกและการเข้าถึง**.” การประชุมทางวิชาการระดับชาติว่าด้วยงานยุติธรรม ครั้งที่ 7. นนทบุรี : ศูนย์การประชุมอิมแพค เมืองทองธานี.

ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์. 2529. “ความเป็นธรรมในสังคมค้าทุนสันติภาพ.” **วารสารทองสมุด**. ปีที่ 30 ฉบับที่ 2 (เมษายน – มิถุนายน) : 4 – 9.

เดชชาติ วงศ์โกมลเชษฐ์. 2524. **ทฤษฎีการเมืองและสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ดวงแดด.

ประเวศ วะสี. 2550. (5 กันยายน). “หมอประเวศ ชู 8 แนวทางสร้างเมืองไทยสู่สังคมยุติธรรม.” **กรุงเทพธุรกิจ**: 17.

ประเวศ วะสี. 2543. ประชาชนพึงคาดหวังอะไรจากกระบวนการยุติธรรม. ใน **ทิศทางการกระบวนการยุติธรรมในศตวรรษใหม่**. กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: บริษัท ดีไซน์ จำกัด.

ประเวศ วะสี. 2552 (18 มีนาคม). ความเป็นธรรมเรื่องใหญ่ที่สุดของประเทศไทย. **ไทยโพสต์**. ค้นวันที่ 17 กันยายน 2552 จาก www.thaipost.net

ปรีชา ช่างขวัญยืน. 2534. **เอกสารการสอนชุดวิชา ปรัชญาการเมือง : Political philosophy หน่วยที่ 1 – 5**. พิมพ์ครั้งที่ 6. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ปรีดี เกษมทรัพย์. 2526. **นิติปรัชญา ภาคสอง : บทนำทางประวัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปรีดี เกษมทรัพย์. 2531. **นิติปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: นิตรนาการพิมพ์.

พงษ์กฤษณ์ มงคลสินธุ์. มปป. **วิจัยเสริมหลักสูตร เรื่อง ความหมายและแนวคิดของความยุติธรรม**. มปท.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542.

พินดา ทองเงา. 2548. ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความยุติธรรมภายในองค์กร การรับรู้พฤติกรรมความเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร และการรับรู้คุณภาพการบริการ. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พลศักดิ์ จิรโกศิริ. 2529. **ความคิดทางการเมืองเบื้องต้น** (เอกสารโรเนียวเย็บเล่ม). กรุงเทพมหานคร : ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

พิชิต พัทธเทพสมบัติ. 2548. **การสำรวจโดยการสุ่มตัวอย่าง : ทฤษฎีและปฏิบัติ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: เสมาธรรม.

พิชิต พัทธกะเทพสมบัติ และคณะ. 2552. รายงานการวิจัย เรื่อง ความสุขของคนไทยในเขตชนบท.

ภิรัช ฌ นศร. 2548. ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความยุติธรรมกับพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร : กรณีศึกษา พนักงานระดับปฏิบัติการของ บริษัท วิทยุการบินแห่งประเทศไทย จำกัด. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550.

ลิขิต ชีวเวคิน. 2548 (13 มกราคม). “กฎหมายและความยุติธรรม.” ผู้จัดการรายวัน : 8.

วิชญ์ เครืองาม. 2523. คำอธิบายความรู้เบื้องต้นทางนิติปรัชญา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิชญ์ เครืองาม. 2533. “แนวพระราชดำริทางกฎหมายในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.” จุลสารจุฬารั้ว. ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 (มีนาคม) : 3.

ลลิตย์ เล็งไธสง. 2533. “ความยุติธรรม.” วารสารไทย. ปีที่ 10 ฉบับที่ 40 (ตุลาคม – ธันวาคม) : 59 – 63.

สมบัติ จันทรวงศ์. 2527. ความน่าว่าด้วยอุดมรัฐของเพลโต. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบัติ จันทรวงศ์ และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2549. นักคิดคนสำคัญของโลก. กรุงเทพฯ: คอคิดด้วยคน.

โสภณ รัตนากร. มปป. “ความยุติธรรม.” บทบัณฑิต. ฉบับที่ 25 ตอน 2 : 377 – 378.

อคิน รพีพัฒน์. 2552. ชาวบ้านชาวเมืองเรื่องความยุติธรรมในสังคมไทย. ขอนแก่น : กองทุน 60 ปี อคิน รพีพัฒน์.

อมร รักษาสัตย์. 2519. อนาคตของชาติไทย การก้าวไปสู่ความเป็นธรรมทางสังคมของมวลชน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษาทหารบก.

อมร รักษาสัตย์. 2549. “รัฐศาสตร์คิด, นักการเมืองตัดสินสั่งการ, รัฐประศาสน์สอน, นักบริการอำนวยความสะดวก, ตุลาการตัดสิน.” ใน อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ ดร.อมร รักษาสัตย์.

อมร รักษาสัตย์. 2549. “เหนือกฎหมายยังมีความยุติธรรม เหนือความยุติธรรมยังมีความเป็นธรรม.” ใน อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ ดร.อมร รักษาสัตย์.

อรุณรัตน์ คันทา. 2550. ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้วัฒนธรรมองค์กร การรับรู้นิสัยของการเรียนรู้สู่องค์การแห่งการเรียนรู้ การรับรู้ความยุติธรรมในองค์การ กับผลการปฏิบัติงานของบุคลากรระดับปฏิบัติการในฝ่ายการพยาบาลโรงพยาบาลมหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

_____. 2009. “มาบตาพุด ... ยิ่งกว่าสัปดาห์มลพิษ (ตอน 2).” ค้นวันที่ 18 สิงหาคม 2552 จาก <http://myfreezer.wordpress.com/2007/03/31/map-ta-phut-2/>

_____. 2009. “สถานการณ์ความเคลื่อนไหว – ท่อก๊าซไทย – มาเลย์.” ค้นวันที่ 18 สิงหาคม 2552 จาก www.thaingo.org/story/info_023.htm

_____. 2009. “สถานการณ์ความเคลื่อนไหว – โรงไฟฟ้าบ่อนอก – ดินกรด.” ค้นวันที่ 18 สิงหาคม 2552 จาก www.thaingo.org/

_____. 2009. “สมชาย นิละไพจิตร.” ค้นวันที่ 18 สิงหาคม 2552 จาก <http://th.wikipedia.org> Adams, J.S. 1965. “Inequity in Social Exchange.” *Advance in Experimental Social Psychology*. 2 (1965) : 276 – 299.

Colquitt, A., et al. 2001. “Justice at the millennium: A Meta – analytic Review of 25 years of Organization Justice Research.” *Journal of Applied Psychology*. 86(2001): 425 – 445.

De Vos, D. 1997. **Foundation of Freedom**. แปลและเรียบเรียงเป็นไทยโดย ชิตพงษ์ ไชยวสุ, 2540. รากฐานแห่งเสรีภาพ. กรุงเทพฯ : ศูนย์ป๋บลิชซิง.

Deutsch, M. 1975. "Equity, equality, and need : What determines which value will be used as the basis of distributive justice. **Journal of Social Issues**. 31. 137 – 149.

Leventhal, G.S. 1980. "What should be done with Equity Theory? New Approaches to the study of Fairness in Social Relationships." **In Social Exchange : Advance in theory and research**. Edited by Gergen, K.J.; Greenberg, M.S.; and Wills, R.H. New York: Plenum Press.

Sheppard, B.H.; Lewick, R.J. and Minton, J.W. 1992. **Organizational justice**. Macmillan.

